

02-11-2012

فرصت طلای چابهار در آینده اقتصاد آسیای مرکزی و نگاه بازیگران

فرزاد رضانی بونش

مرکز بین المللی مطالعات صلح- ipsc

کلید واژگان: چابهار، افغانستان، هند، آسیای مرکزی، فرصت طلایی، بازیگران منطقه ای

بیان رویداد:

در حال حاضر هفت منطقه آزاد تجاری صنعتی در ایران فعالیت دارد و بندر چابهار در جنوب خاوری ایران تنها بندر اقیانوسی ایران در کرانه دریای عمان و اقیانوس هند قرار دارد. بندری که قابلیت پهلوگیری کشتی‌های اقیانوسپیما را دارد و از مناطق آزاد بازرگانی ایران است. در این بین اگر به اهمیت استراتژیکی و ژئوپولیتیکی این بندر بپردازیم همین بس که ایران در طول جنگ تحمیلی ایران و عراق با بهره گیری از این بندر توانست نقش مهمی در تداوم روابط بازرگانی و تجاری خود داشته باشد. در این بین از دو دهه گذشته و با سرنگونی اردوگاه شرق و بنیان دولت های نو بنیاد در آسیای مرکزی عملاً دامنه توجه به نقش ایران، جنوب شرق ایران و بندر چابهار برای حیات اقتصادی آسیای مرکزی افزایش یافته است. در همین راستا ایران در یک دهه اخیر تلاش کرده با بهبود و توسعه بندر چابهار و ظرفیتهای گوناگون آن روابط تجاری و اقتصادی خود را با کشورهای آسیای مرکزی توسعه دهد و به کانون ارتباط تجاری آسیای مرکزی با منطقه خلیج فارس و خاور دور و سایر مناطق جهان گردد. در مقابل ایران نیز پاکستان نیز در همین راستا گام برداشته و با همکاری چین سرمایه گذاری ها و تلاش هایی را برای تبدیل بنادر خود به قلب بازرگانی آسیای مرکزی انجام داده است. در این حال اگر نگاهی مقایسه ای به نقش ایران و پاکستان و همچنین گوادر و چابهار در آینده تجارت و اقتصاد آسیای مرکزی داشته باشیم باید گفت با توجه به پتانسیل ها و اولویتهای و شرایط گوناگون چابهار عملاً این بندر می تواند به قطب اصلی اقتصادی در منطقه بدل گردد. در این راستا در این نوشتار تلاش می شود تا با واکاوی نگاه دولت های منطقه ای به فرصت طلایی چابهار برای ایفای نقش راهبردی در اقتصاد منطقه بپردازیم:

تحلیل رویداد:

نگاه راهبردی افغانستان به چابهار:

با سرنگونی طالبان در افغانستان در سالهای آغازین هزاره سوم در واقع نگاه به بازسازی اقتصادی و بهبود شرایط و بسترهای صنعتی و تجاری در اولویت های دولت نوین افغانستان قرار گرفت و در همین راستا نیز کابل کوشید تا با جلب کمک های منطقه ای و بین المللی از کشورهای همسایه مانند ایران هند و... در این راستا تلاش کند. در این حال از آنجا که عدم توسعه راه ها و شرایط حمل و نقل در این کشور محصور در خشکی از مهمترین چالشهای روابط بازرگانی این کشور با سایر کشورها بوده، لذا تلاش هایی برای خروج از این بن بست جغرافیایی انجام شد و این کشور با حمایت کشورهای همسایه مانند هند در اندیشه بهره گیری بیشتر از جنوب شرق ایران و بندر چابهار برای تزانزیت کالا و صادرات و واردات خود افتاد. در این میان هر چند پاکستان نیز می توانست به عنوان گزینه ای مهم برای افغانستان باشد، اما در واقع چالشهای سیاسی و امنیتی روابط کابل و اسلام آباد در چند سال اخیر و نوع نا امنی داخلی در بخش هایی از پاکستان بیش از هر زمانی دولت افغانستان را به بهره گیری از نقش چابهار به عنوان مرکزی برای تجارت با داخل و کاهش وابستگی اقتصادی به بنادر پاکستانی رهنمون نموده است. در این بین تاکید های چند باره مقامات سیاسی و اقتصادی افغانستان بر بهره گیری از این بندر برای تجارت با جهان خارج به جای کراچی و یا گوادر و توافق نامه های دو جانبه با ایران و همچنین سه جانبه (هند ایران و افغانستان) در این راستا تحلیل میشود.

نگاه کشورهای آسیای مرکزی به نقش چابهار :

بندر چابهار به دلیل موقعیت راهبردی خود نزدیکترین راه دسترسی کشورهای آسیای مرکزی (ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان، قرقیزستان و قزاقستان) به آبهای آزاد است و از اهمیت فراوانی برخوردار است. در این راستا بندر چابهار اگر نگاهی به مواضع این کشورها در سالهای گذشته نسبت به بهره گیری از بندر چابهار به عنوان پایلوت فعالیت های تجاری و بازرگانی با کشورهای همجوار داشته باشیم باید گفت که در واقع نگاه راهبردی به چابهار در حالی است که کشورهای این منطقه در حال کاهش وابستگی اقتصادی خود به روسیه هستند و در راستای برنامه های رشد اقتصادی و افزایش روابط با خاور دور، خاورمیانه و آفریقا به بندر چابهار به عنوان ارزان ترین، امن ترین و نزدیکترین راه مبادلات بازرگانی نگاه میکنند. در این بین نگاه جدی ترکمنستان و قزاقستان به راه اندازی خط آهن ایران ترکمنستان و قزاقستان در این راستا مورد تحلیل قرار میگیرد. علاوه بر این نیز کشورهای همسایه تاجیکستان و قرقیزستان با توجه به دامنه مشکلات سیاسی و امنیتی خود با ازبکستان تلاش میکنند تا زمینه های بهره گیری بهتر و بیشتری را از بندر چابهار در روابط بازرگانی خود به عمل آورند. چنانچه تاجیکستان در سالهای گذشته نیز تلاش کرده است تا با توجه به موقعیت راه های ایران و افغانستان ناگزیر نباشد کالاها و مسافران را از خاک ازبکستان عبور دهد. در این بین ازبکستان هر چند چندان روابط سیاسی مناسبی با ایران در

سالهاي اخير نداشته است، اما با نگاهی اقتصادی به چابهار می‌نگرد. آنچه مشخص است باید گفت در واقع هر چند بنادر کراچی و گوادر پاکستان می‌تواند رقیبی برای بندر چابهار ایران برای برخی از کشورهای این منطقه همچون قرقیزستان باشد، اما نوع نامی و نبود راه‌های مناسب ارتباط در افغانستان و پاکستان همچنان چابهار را در اولویت نخست آینده تزانزیت و روابط بازرگانی این منطقه قرار می‌دهد.

نگاه قدرت‌ها به آینده نقش اقتصادی چابهار

در شهریور ماه 1379 زمانی که موافقت نامه کریدور شمال - جنوب در سن پترزبورگ میان وزرای حمل و نقل سه کشور ایران، هند و روسیه به امضا رسید چابهار به عنوان بندری استراتژیک در این کریدور معرفی شد. در این همین راستا هم بندر چابهار و راه‌های زمینی اتصال آن به مرز ترکمنستان کوتاه‌ترین مسیر حمل و نقل زمینی کالا در کریدور شرق و شاهراه تغذیه کشورهای آسیای میانه معرفی شد. در این حال اکنون نیز با توجه به برخورداری چابهار از موقعیت ممتاز در شرق تنگه هرمز و دریای عمان در مسیر خطوط اصلی کشتیرانی به آفریقا، آسیا و اروپا به عنوان کوتاه‌ترین راه ارتباطی و ترانزیتی کشورهای آسیای میانه و افغانستان به بازارهای خلیج فارس، آفریقا و دیگر نقاط جهان مطرح بوده و مورد توجه قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی قرار گرفته است. در این حال هر چند روس‌ها در راهبردهای سیاسی، امنیت و اقتصادی خود چندان مایل به کاهش نقش روسیه در مبادلات بازرگانی کشورهای آسیای مرکزی با سایر کشورها نیستند، اما گزینه ایران و چابهار را بر هر گزینه‌هایی همچون پاکستان ترجیح می‌دهند. در مقابل این امر نیز امریکا در سالهای گذشته عملاً کوشیده است تا با کاستن از نقش محوری ایران در آینده اقتصاد و ترانزیت منطقه سیاست همه چیز بدون ایران را پیگیری کند. سیاستی که نمود‌های آن در طرح ابریشم جدید این کشور و اتصال آسیای مرکزی به آسیای جنوبی آشکار شده است. در این بین چین نیز با توجه به نوع همکاری‌ها و پیوند سیاسی امنیتی با اسلام‌آباد هر چند نگاهی منفی به هر گونه افزایش نقش ایران و بندر چابهار در آینده اقتصاد آسیای مرکزی ندارد، اما با توجه به نوع سرمایه‌گذاری‌های خود در بنادر پاکستان و رقابت با هند مایل است تا بنادر پاکستان نقش مهمی را به جای چابهار ایفا کنند. گذشته از این اگر بخواهیم به مهمترین پشتیبان منطقه‌ای و بین‌المللی کنونی نقش چابهار در آینده اقتصادی منطقه آسیای مرکزی اشاره کنیم باید از هند نام برد. در این راستا این کشور در یک دهه گذشته کوشیده است تا با برقراری روابط مناسب با ایران و افغانستان و همچنین با سرمایه‌گذاری در چابهار و راه‌های ارتباطی غرب و جنوب غربی افغانستان از چابهار به عنوان پلی برای دسترسی به افغانستان و آسیای میانه بهره‌گیرد. در این حال باید توجه داشت که هند برای رسیدن به آسیای میانه با دو مانع

زمینی (پاکستان یا چین) روبرو است. دو کشوری که همواره با دهلی رقابت و دشمنی داشته اند. در این حال با توجه به نوع روابط راهبردی هند با افغانستان، تاثیر امنیت افغانستان بر امنیت ملی هند و آینده رقابت با پاکستان عملاً دهلی مایل است تا با توجه به چابهار از هر گونه وابستگی تجاری افغانستان به پاکستان بکاهد. بنابراین سرمایه گذاری های کلان هند در افغانستان هم بدون بهره گیری از کریدور و راه چابهار افغانستان بی معنا است.

دورنمای رخداد:

با توجه به نوع شرایط جغرافیایی منطقه آسیای مرکزی و افغانستان و همچنین و پتانسیل های گوناگون ملی منطقه ای و بین المللی بندر چابهار باید گفت که این بندر در شرایط کنونی فرصتی طلایی برای ایفای نقش منطقه ای را یافته است. فرصتی که با توجه به شرایطی همچون سازندگی و سرمایه گذاری فراوان در آن، ساخت اسکله و افزایش گنجایش بندر و افزایش بارگیری کشتی های اقیانوس پیما (در خلیج چابهار)، ساخت راه آهن به سوی آسیای میانه و احداث فرودگاه بین المللی می تواند یکی از مهمترین چهارراه های کریدور شمال-جنوب بازرگانی منطقه ای شود. اهمیت این امر زمانی بیشتر خواهد شد که بدانیم اکنون سالانه 30 میلیون تن کالا از سوی کشورهای مختلف به سمت آسیای مرکزی ترانزیت می شود اما بسیاری از کشورها کالاهای خود را از طریق دریای مدیترانه و سیاه حمل می کنند. یعنی با افزایش و بهبود راه های جاده ای و ریلی ایران عملاً چابهار خواهد توانست نقش مهمی در اقتصاد منطقه بازی کند. در این راستا باید توجه داشت که در ماه های آینده با گشایش خط آهن ترکمنستان، ایران و قزاقستان و همچنین طرح خط آهن شرق ایران (از چابهار تا ایستگاه کالشور در خراسان رضوی) کشورهای محصور در خشکی آسیای میانه می توانند با بهره گیری از ویژگی های بندر چابهار در ایران توان ترانزیت و صادرات خود را به دیگر کشورهای جهان بیش از پیش افزایش دهند و چابهار نیز بیش از هر زمانی قابلیت تبدیل به بندر متروپل برای کشور های حوزه آسیای میانه و افغانستان را خواهد یافت.